Geheim Vogeldagboek (1940-1945)

Stuivend zand in duinvallei, 1983. Foto Jan van den Ende & Monique van den Broek.

Henk Kortekaas (2005†) hield tijdens de roemruchte oorlogsjaren 1940-1945 nauwgezet een dagboek bij, zich niet realiserend dat dit later een unieke geschiedschrijving zou betekenen. Oorlogsboeken – fictie en non-fictie – zijn er te over, maar geen enkele gaat in op gedetailleerde vogel- en natuurwaarnemingen in die tijd. De dagboeken van Kortekaas en zijn vrienden geven een belangrijke weergave van de flora en fauna in een periode waarin iedereen met slechts één ding bezig was: overleven. De belevenissen van de Haagse vrienden zijn enerverend, spannend en soms bloedstollend en ontroerend. Hans Peeters, hoofdredacteur van het magazine VOGELS, bewerkte het oorlogsdagboek van Henk Kortekaas, interviewde nabestaanden en beschreef de gebieden, die de Haagse vrienden bezochten. **Door Hans Peeters, Monique van den Broek en Jolanda Kortekaas**

Passie voor vogels

Vier Haagse vrienden, waaronder Henk Kortekaas en Jan van den Ende (2008†), hebben als passie vogels kijken. Ieder weekend trekken ze erop uit om in hun omgeving nieuwe natuurgebieden te ontdekken en spannende soorten te spotten. Meijendel en het Scheveningse strand behoren tot hun vaste bestemmingen. Ze stuitten er op Grote Burgemeesters (*Larus hyperboreus*), Zeekoeten (*Uria aalge*) en Jan-Van-Genten (*Morus bassanus*). Er was echter één maar. De Tweede Wereldoorlog was in volle gang.

Enkele passages uit het dagboek van Henk Kortekaas.[1]

Vrijdag, 2 januari 1942

'We waren pas op weg naar het strand toen we hoorden schieten richting Wassenaar. Dat beloofde een konvooi dat aangevallen werd. We trapten daarom een beetje sneller door, maar aangekomen op het strand konden we met geen mogelijkheid een schip ontdekken. De grijsgroene zee ging op de plaats waar de horizon uit moest hangen, onzichtbaar over in de grauwe hemel via een niet al te dikke mist.
Daar het schieten nu ook opgehouden had, besteedden we de meeste aandacht aan de vloedlijn waar enige Koeten, Alken (Alco torda) en een jonge Drieteenmeeuw (Rissa tridactyla) lagen. Voor de afwisseling in het strandmenu zaten er dicht bij de Wassenaarse Slag een drietal granaattrechters in de grond. Na ijverig speuren konden we wat stukken en brokken ontdekken, variërend van 0,5 tot ongeveer 2 cm dikte. Volgens een expert betroffen het hier 15 cm granaten van scheepsgeschut.'

Zondag 15 maart 1942

'Als vanouds gingen we naar het strand, maar zullen dat weldra door de polder laten aflossen.
Voordat we op 't strand waren hadden we al weer Kieviten (Vanellus vanellus) en een Leeuwerik naar 't Noorden zien trekken. Eenmaal op 't strand zagen we tientallen eenden dicht boven zee en ook hoog er boven naar 't Zuiden trekken. Zelfs nog een jonge Burgemeestermeeuw (Larus hyperboreus) volgde de vloedlijn naar 't Zuiden! Ook Zaagbekken en Aalscholvers (Phalacrocorax carbo) vluchtten uit 't Noorden weg. Het zou wel herfst kunnen zijn, vooral wat de enorme aantallen eenden betreft.
Van Katwijk naar Wassenaar reden we door de duinen, waar nog wel wat sneeuw lag en waar we met de Zuidwester te kampen hadden. Een Roodborsttapuit (Saxicola torquata) was een lichtpuntje onderweg, dat ik naar waarde schatte. Bij Wassenaar kozen we de vlakkere weg, de Leidsche, waar we de eerste Vink (Fringilla coelebs) hoorden zingen.
Ook Koolmezen (Parus major) en enkele Pimpels (Parus caeruleus) deden hun lentezang horen in de zondoorschenen bomen. Heel wat anders dan de Zuidwaarts trekkende eenden!
's Middags wilden we naar het Zuiderstrand en trapten daartoe tegen de wind in en dat op de open Laan van Meerdervoort. Door een enkel bord op 't topje van Kijkduin werd ons plan in duigen geslagen; volgens het bord was er mijnengevaar in de richting Hoek van Holland. Dan maar over het strand naar Scheveningen. Halverwege moesten we weer terug, daar je niet voorbij de stellingen mocht lopen, die daar gemaakt waren. Enfin, we waren ook wel vaker gehinderd bij het beoefenen van de vogelsport, dus dat kon er ook nog wel bij.'

Zondag 19 april 1942

'Zondag gingen we tijdens een mars van 25 kilometer langs Marlot, waar de eerste Nachtegaal (Luscinia megarhynchos) zijn lied deed horen. Verder naar Wassenaar hoorden we er ook twee, die minder goed op slag waren.
's Middags zagen we eerst een vrouwtje Rietgors (Emberiza schoeniclus) bij de kemphanenbaltsplaats, waar door een zestal hanen werd gebaltst. Daar weer voorbij zochten vier Bonte Kraaien (Corvus cornix) naar voedsel in het gras.
Door de langdurige droogte waren veel kleine slootjes drooggelopen. Veel vogelsporen, vooral van tuutjes, waren er zichtbaar. Langs Haagsche Bosch met 13 Roekennesten. Toen we bij Meijendel kwamen, was het fietspad naar de watertoren afgesloten. Dan maar weer quasi terug en bij de sprank door de duinen. Toen we de eerste bocht achter de Bierlap voorbij waren, constateerde Henk Bennink achteromkijkend, twee koddebeiers die met een agent het fietspad hadden bewaakt. Er was geen ontkomen meer aan. We werden netjes opgepend en zouden er wel meer van horen. De straf zouden ze zo licht mogelijk maken.'

Pap koken behoorde tot het dagelijks ritueel (op de foto van L naar R: Hans Drabbe, Henk Kortekaas, Jan van den Ende en Dick Eijsbertse). Fotograaf onbekend.

1 Henk Kortekaas gebruikte geen wetenschappelijke namen, die zijn door de redactie toegevoegd.

Zilvermeeuw (1983). Foto Jan van den Ende & Monique van den Broek.

Meijendel tijdens en na de oorlog

De vogelvrienden bezochten vaak het Noordzeestrand, waar zowel op vogel- als op oorlogsgebied veel te beleven viel. Vooral op het gedeelte tussen Scheveningen en Katwijk waren ze regelmatig te vinden.
Vanwege de grote variatie van het gebied is het aantal vogelsoorten in Meijendel altijd groot geweest. Door verschillende oorzaken is de afgelopen 40 jaar een aantal broedvogels verdwenen zoals de Bergeend (*Tadorna tadorna*) en Tapuit (*Oenanthe oenanthe*). Door het verdwijnen van het Konijn (*Oryctolagus cuniculus*) in de duinen, waren er geen holen meer waar deze vogels in kunnen broeden. De Wulp (*Numenius arquata*) verdween doordat het duin steeds meer dichtgroeide. Door de opkomst van de Vos (*Vulpes vulpes*) zijn de kolonies Zilvermeeuwen (*Larus argentatus*) en Kleine mantelmeeuw (*Larus fuscus*) verdwenen. Zoals op veel plaatsen in Nederland komen soorten zoals Patrijs (*Perdix perdix*), Zomertortel (*Streptopelia turtur*), Grauwe klauwier (*Lanius collurio*), Veldleeuwerik (*Alauda arvensis*) en Geelgors (*Emberiza citrinella*) hier niet nu meer voor.
Daartegenover zijn na de Tweede Wereldoorlog een aantal nieuwkomers verschenen, waaronder: Aalscholver (*Phalacrocorax carbo*), Nijlgans (*Alopochen aegyptiacus*), Krakeend (*Anas strepera*), Krooneend (*Netta rufina*), Grauwe gans (*Anser anser*), Buizerd (*Buteo buteo*), Havik (*Accipiter gentilis*), Sperwer (*Accipiter nisus*), Blauwborst (*Luscinia svecica*), Appelvink (*Coccothraustes coccothraustes)* en Halsbandparkiet *(Psittacula krameri*).

Schierbeekprijs voor Meijendelfilms

Voor Jan van den Ende is Meijendel altijd zijn grote passie gebleven. Jan werd op 18 september 1922 geboren in Den Haag en groeide op in de wijk Bezuidenhout. Als vijftienjarige scholier leidde hij al vogelexcursies naar het Haagse Bos en Marlot. Op 31 augustus 1942 verspreidde Jan ter ere van de

verjaardag van Koningin Wilhelmina met de hand geknipte papieren W-tjes. Hij stond midden in de Passage en gooide de W-tjes de lucht in. Dat viel op bij politieagenten, die een achtervolging inzetten en hem inrekenden. Hij moest een straf van een half jaar uitzitten in de gevangenis van Kleef.
Na zijn terugkomst in maart 1943 redeneerde hij: 'Als ze denken dat ik in het Verzet zit, dan kan ik het maar beter goed doen.' Hij sloot zich aan bij een verzetsgroep in Den Haag. Op 17 mei 1944 werd hij – overigens ten onrechte – gearresteerd op verdenking van brandstichting van de Panderfabriek. Via Gevangenis Scheveningen en Kamp Vught belandde hij uiteindelijk in het concentratiekamp Sachsenhausen. Eind april 1945 bevrijdden de Russen het kamp en komt Jan via Brussel terug naar huis. Hij was toen 22 jaar en woog 35 kg.
Bij terugkomst bleken grote delen van de wijk Bezuidenhout gebombardeerd te zijn. Het huis van het gezin Van den Ende stond er niet meer. Jan vroeg zich af of zijn ouders en zus nog leefden en ging direct naar Henk Kortekaas in de Maasstraat. Tot zijn vreugde hoorde hij daar dat zijn familie in leven was.
Na de Bevrijding werkte Jan bij de Binnenlandse Veiligheid Dienst; het was de tijd van de Koude Oorlog. Op zestigjarige leeftijd ging hij met Functioneel Leeftijd Ontslag en maakte van zijn hobby zijn beroep; het produceren van natuurdocumentaires. Samen met zijn partner Monique van den Broek startte hij het bedrijf 'Filmproductie Van Den Ende'.
Van 1978 tot zijn overlijden in 2008 waren zij wekelijks te vinden in Meijendel en maakten ze meerdere films in opdracht van het duinwaterleidingbedrijf DZH, later Dunea. In 2002 ontvingen zij voor deze filmactiviteiten de Schierbeekprijs van de Gemeente Den Haag. Ter gelegenheid van deze prijsuitreiking maakten zij een compilatie op DVD: 'Struinen door de duinen'. In totaal verschenen er meer dan vijftien films, waaronder 'Vier Duindagen,' Den Haag natuurlijk' en 'Ooievaars natuurlijk'. Uit de films spreekt bovenal hun grote liefde voor de natuur. Ze bezochten menig filmfestival in het buitenland en wonnen meerdere nationale en internationale prijzen.

Het boek Geheim Vogeldagboek 1940-1945 verschijnt eind april bij De Nieuwe Haagsche, 160 pag. hard cover, ISBN 978-94-91168-59-8, prijs € 13,50 verkrijgbaar in de winkel van Vogelbescherming te Zeist of te bestellen in de webshop www.vogelbeschermingshop.nl

Literatuur

– Henk Kortekaas & Hans Peeters (2014).
Geheim Vogeldagboek 1940-1945,
Stichting Geheim Vogeldagboek, Den Haag, 160 pg.

Hans Peeters,
hoofdredacteur VOGELS, uitgegeven door Vogelbescherming Nederland

Monique van den Broek,
Filmproductiebedrijf Van Den Ende, Den Haag

Jolanda Kortekaas,
dochter van Henk Kortekaas

Correspondentie: Bezuidenhoutseweg 265a
2594 AN Den Haag of natuur@natuurfilm.com